

Oponentský posudek bakalářské práce: Tomáš Mrzena, Trest smrti v královských městech doby jagellonské na příkladu Kutné Hory, Praha, FHS UK 2008

Tomáš Mrzena věnoval svou bakalářskou práci tématu, k němuž se (české) dějepisectví s přestávkami vrací již od poslední třetiny 19. století – hrdelnímu soudnictví v předmoderní době. Svou pozornost zaměřil na Kutnou Horu, která v této době představovala vedle pražských měst největší městské sídlo v Čechách (označovat ji jako velkoměsto – s. 40 – ale podle mě není zcela na místě). Zejména na základě studia kutnohorského manuálu útrpného práva, jakož i dalších (archivních) pramenů se autor pokouší o sociálněhistorický rozbor trestné činnosti – ptá se například po podílu žen a odlišném trestání žen a mužů, po zastoupení a trestech příslušníků různých sociálních a profesních vrstev, po geografickém původu delikventů, ale také po posuzování delikvence, resp. polehčujících okolností soudem (srov. otázky na s. 7-8). Tato analýza je náplní poslední kapitoly práce, předchází jí – po úvodu a charakteristice pramenů a přehledu bádání – nastínění právních a správních dějin města, přehled vývoje hrdelního soudnictví v českých zemích do 2. poloviny 16. století a zejména pátá kapitola, přinášející typologickou charakteristiku trestné činnosti v Kutné Hoře na základě příslušného manuálu. Tu autor člení na delikty majetkové, násilné, mravnostní, proti Bohu a víře a delikty spojené s dolováním a mincovnictvím a doplňuje je o ostatní zločiny.

Ačkoliv autor v tabulkách v závěru práce trestnou činnost vyčísluje, v samotném textu, resp. při interpretaci hraje zastoupení jednotlivých deliktů a jeho případné proměny – a tedy i kvantitativní metoda – roli spíše podružnou. Ani srovnání s jinými českými městy a s ním komparativní metoda nestojí v popředí práce, ale je zmíněno v závěru jako možný směr dalšího výzkumu. Pokud bychom tedy měli hovořit o dominantní metodě, je jí kvalitativní rozbor zápisů v manuálu a především přístup typologický (a nikoliv kritika a interpretace pramenů, jak se zjednodušeně píše na s. 9). Jednotlivé delikty, resp. jejich pachatele pak autor zasazuje do lokálního společenského kontextu, ale také do kontextu trestního práva. Pro zhodnocení trestní praxe kutnohorského soudu mu přitom slouží její porovnání s dobovými kodifikacemi Brikcího z Licka a Pavla Kristiána z Koldína.

Svého tématu se autor zhostil velmi dobře. Kromě osvojení paleografických schopností, přehledného zpracování a vysoké jazykové úrovně je třeba vyzdvihnout zjištění, obsažená v šesté kapitole, především skutečnost, že mravnostní delikty byly v Kutné Hoře trestány mírněji, než stanovovaly oba trestní kodexy. Ze zkoumané doby a místa autor neuvádí doplňující pramenný materiál, který by umožnil pátrání po příčinách takového postupu soudců, velmi vzdáleně se však nabízí srovnání se závěry Daniely Tinkové o faktické dekriminalizaci jistých (nábožensky konotovaných) deliktů, pravda

až v 18. století. Zatímco sociálně diferencovaný charakter předmoderního soudnictví autor víceméně potvrzuje (většina pachatelů pocházela ze středních a nižších vrstev, a možná i proto mezi nimi byly relativně málo zastoupeny osob s původem mimo české země), neshledává zásadní nerovnost v přístupu soudu k oběma pohlavím (s. 49-50). Zde je však třeba mít na vědomí, že zejména u některých deliktů sexuálních či „mravostních“ byla nerovnost založena již v jejich vymezení (znásilnění, únos apod.). Když autor hovoří o malém zastoupení deliktů „spáchaných z náboženských důvodů nebo kvůli vyznání“ (s. 55), je třeba mít na zřeteli, že tím myslí hlavně případné konfesijní spory, jejichž absenci vysvětluje nábožensky smířlivou situací ve městě. Jinou, byť stejně málo zastoupenou, skupinu tvoří činy směřující „proti Bohu a víře“, tedy čarodějnictví, magii, rouhání, případně svatokrádež (s. 42-43).

Zatímco část popisující a klasifikující jednotlivé trestné činy je vyčerpávající a zasluhuje uznání, ve svém výkladu je Mrzena samozřejmě omezen množstvím zkoumaných pramenů a stavem sekundární literatury. Z té trestněprávní si autor vybírá především dvě faktograficky bohaté práce Jindřicha Francka, avšak opomíjí dlouholetý systematický výzkum kriminality 16.-18. století, prováděný a publikovaný Evou Procházkovou a především Jaroslavem Pánkem. Zejména Pánkovu souhrnnou studii z ČsČH 1984 by bylo možné využít při stanovování typologie trestné činnosti (ať už by ji autor přejal, nebo se vůči ní vymezil). Jistě, zmíněné studie o hrdelním soudnictví časově přesahují autorův záběr a zčásti vlastně už pojednávají o jiné době; v historiografii raně novověkých Čech jsou však stále základním, i metodologicky referenčním dílem. Opomenuty zůstaly rovněž další práce k hrdelnímu soudnictví v pozdním středověku/raném novověku (Klabouch, sborník *Hrdelní soudnictví českých zemí 16.-18. století*).

Mrzenova práce přitom de facto není až tak časově odlehlá – kutnohorský manuál pokrývá léta 1521-1531 a 1551-1571. Není jasné, proč autor tuto periodu oproti veškerému úzu označuje jako „jagellonskou dobu“, když by se s ohledem na jeho hlavní pramen daleko přesněji dalo hovořit o době předbělohorské. Pokus odůvodnit terminologickou volbu tím, že „řada procesů v právní a správní oblasti [autor má zřejmě na mysli vyhraňování jednotlivých stavů a ustalování jejich politické i soudní moci, P.H.] byla nastartována právě za panování Jagellonců, avšak svého dovršení se dočkala až po skončení jejich éry a bylo by proti logice této práce tyto vývojové trendy nezaznamenat vcelku“ (s. 8), nevyznívá příliš přesvědčivě co se týče užívání konvenční historické periodizace. Podobnou terminologickou nepřesnost obsahuje i sám název práce – v celém jejím textu zdaleka přece nejde jen o trest smrti či delikty, za něž byl/mohl být udílen. Spíše vzniká dojem, jako by si autor nejprve stanovil téma a prameny ho při vlastním výzkumu odvedly poněkud jinam. Patrně je to např. na s. 31, kdy je vedle sebe postavena „Kutná Hora doby jagellonské“ a 1141 přečinů, spáchaných zřejmě z valné části po roce 1526. Z historického kontextu se autor poněkud „vyšinul“ také na s. 42, kde charakterizuje kutnohorskou praxi postihování násilných sexuálních deliktů jako „v souladu s Koldínem“ – Koldínova Práva městská byla přitom vydána až roku 1579, tedy několik let poté, kdy

končí zápisy v kutnohorském manuálu. Z (podpůrných) pramenů práva, jež by alespoň teoreticky bylo možno brát v úvahu při studiu hrdelní justice, zmiňme ještě říšský zákoník Karla V. z roku 1532. Zastavím-li se nyní u několika interpretačně či formálně sporných bodů, nikterak to nesnižuje mé převažně pozitivní hodnocení Mrzenovy práce. Autor nijak nepodpírá svůj paušalizující vývod, že „osobní svoboda tehdy nepatřila mezi běžné výsady“, a tudíž nebyl rozšířen trest odnětí svobody (s. 25). Pokud má na mysli poddanský status většiny obyvatelstva, ten nikterak nesouvisel s tím, že v raném novověku nebylo obvyklé trestat delikventy zadržením na delší dobu, ale spíše obecními pracemi, které však měly charakter obdobného přinucení. „Svoboda“ jako statek, na němž je někoho možné postihnout, představovala spíše než výsadu neznámý pojem.

Za další by bylo možno pochybovat, zda zahrabání zaživa a probití srdce kůlem bylo obvyklým hrdelním trestem pro ženy, v poznámce 82 na s. 29 autor sám upřesňuje, že se udělovalo především za infanticidium a (nečetnou) sodomii. Uvažuje-li autor na s. 38 o příčinách bigamie, neměl by vedle milostného vzplanutí a ekonomické zajištěnosti dvěma partnery opomenout dlouhodobé odloučení manželů při malé možnosti dosáhnout rozvodu či aspoň rozluky. Zápisy v radním manuálu navíc ne vždy umožňují rozkrýt okolnosti stíhaného jednání, kupříkladu právě to, zda jedinc obviněný z bigamie skutečně současně žil se dvěma partnery/partnerkami. Poněkud zjednodušující, byť možná podstatu postihující je také Mrzenovo vysvětlení rozdílného stíhání smilstva a cizoložství na jedné a incestu či sodomie na druhé straně na s. 39. U prvně jmenovaných deliktů se podle něj stále jednalo o styk mezi mužem a ženou a ten byl „v rámci jakési obecně přijímané a běžné normy“ fakticky přijatelnější než styk s příbuzným, příslušníkem téhož pohlaví (nejen mužem, jak autor nepřesně uvádí) či zvířetem. „Nastavení morálky tehdejší společnosti“ tak Mrzena odvozuje od praxe stíhání a nikoliv například z právních kodifikací či jiných normativních, případně teologických pramenů. V této souvislosti lze mít dílčí výhrady vůči autorovu označování homosexuálních styků coby „úchylek“ či „choutek“ (s. 39).

Tím se dostávám k formální stránce předložené bakalářské práce, již celkově hodnotím jako velmi uspokojivou, na FHS UK mírně nadprůměrnou. Vyjadřování by snad prospělo jisté zpřesnění, potažmo užívání dobově či historiograficky přiměřenějšího výraziva. Tím ovšem nemyslím hornickou terminologii, jež se místy objevuje bez vysvětlení nezavěšenému čtenáři (haltýř - s. 32, hašplěš – s. 31, štučky apod.). Za přílehlavé nepokládám ani obecně české výrazy „chmaták“ (s. 31) či „horké“ (rozuměj kradené) zboží (s. 32). Spojení „být zajedno“ (s někým) znamená „být téhož názoru“, nikoliv „být identický“ (s. 9 – „samosprávě, která byla v té době zajedno se soudnictvím“); příliš obratná není ani věta „takové romantické rozuzlení se prakticky nestávalo“ (s. 28). Do textu se vloudilo několik překlepů či přehlédnutí (s. 14, 19, 31, 39, 40, 50, chybějící čárka v souvětí na s. 34), na s. 10 najdeme nedokončenou větu („To je i smyslem této práce, která se Tento text rovněž v náznacích zmiňuje...“). Tím je však výčet formálních nedostatků práce u konce.

Bakalářská práce Tomáše Mrzeny není svou interpretací sice objektivní, vyčerpávajícím způsobem však mapuje a klasifikuje trestnou činnost zaznamenanou ve studovaném prameni. Autor se dokázal zhostit

historické matérie a prokázal rovněž schopnost pracovat s odbornou literaturou, byť její záběr (a tedy heuristika) mohly být poněkud širší. Práci hodnotím jako velmi dobrou **40 kredity**.

Praha, 1. června 2008